



มโหรีอีสาน : การพัฒนาเพื่อสืบสานคุณค่าทางวัฒนธรรม
Mahoree E-san orchestra : the development
for cultural values conservation

อธิคม วงษ์นาง¹
Athikom Wongnang
สิทธิศักดิ์ จำปาแดง²
Sitthisak Champadaeng

¹ นักศึกษาหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวัฒนธรรมศาสตร์ คณะวัฒนธรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร., อาจารย์ประจำ
สาขาวัฒนธรรมศาสตร์ คณะวัฒนธรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

บทคัดย่อ

วงมโหรีอีสาน เป็นวงดนตรีพื้นบ้านในอีสานชนิดหนึ่ง ซึ่งรับอิทธิพลทางวัฒนธรรมจาก 2 กลุ่มวัฒนธรรม ได้แก่ กลุ่มวัฒนธรรมลาว-เขมร ในบริเวณภาคอีสานตอนใต้ และกลุ่มวัฒนธรรมภาคกลางของไทย โดยผ่านพื้นที่รอยต่อทางวัฒนธรรม ทำให้เกิดรูปแบบวงดนตรีที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ปัจจุบันวงมโหรีอีสาน กำลังประสบปัญหาหลายด้าน งานวิจัยนี้กำหนดความมุ่งหมายเพื่อศึกษา 1) ศึกษาประวัติความเป็นมาวงมโหรีอีสาน 2) ศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาของวงมโหรีอีสาน 3) ศึกษาแนวทางการพัฒนางวงมโหรีอีสานเพื่อสืบสานคุณค่าทางวัฒนธรรม เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร ข้อมูลภาคสนามในจังหวัดร้อยเอ็ดและจังหวัดมหาสารคาม ด้วยวิธีสำรวจ สังเกต สัมภาษณ์และสนทนากลุ่ม นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ตามความมุ่งหมายของการวิจัย นำเสนอผลการวิจัยโดยการพรรณาวิเคราะห์ ผลการวิจัยปรากฏดังนี้ 1) ด้านประวัติและความเป็นมาของวงมโหรีอีสาน พบว่า วงมโหรีอีสานใช้ในประเพณีพิธีกรรมท้องถิ่น ได้รับการถ่ายทอดมาจากกลุ่มคนในจังหวัดนครราชสีมา เดินทางเข้ามารับจ้างสอนเล่นมโหรีอีสานในพื้นที่ และได้รับอิทธิพลด้านบทเพลงจากวัฒนธรรมเขมรและเพลงไทยเดิม 2) ด้านสภาพปัจจุบันและปัญหาของวงมโหรีอีสาน พบว่า มีบางประเพณีที่นำมโหรีมาบรรเลง ชาวบ้านนิยมในการแสดงพื้นบ้านชนิดอื่นแทน ส่งผลให้จำนวนวงมโหรีอีสานลดน้อยลงตามลำดับ 3) แนวทางการพัฒนางวงมโหรีอีสานเพื่อสืบสานคุณค่าทางวัฒนธรรม วงมโหรีอีสานควรมีการปรับตัวตามสภาพสังคม ดังนี้ การสร้างสรรค์บทเพลงเพิ่มเติม นำเทคโนโลยีเครื่องเสียงเข้ามาใช้ ควรมีการพ่อนำประกอบ การจัดการวงอย่างเป็นทางการ การประชาสัมพันธ์ และการสนับสนุนจากภาครัฐอันเป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้วงมโหรีอีสานได้กลับมามีชีวิตอีกครั้งหนึ่ง

คำสำคัญ : วงมโหรีอีสาน, วัฒนธรรมอีสาน, ดนตรีอีสาน, การสืบสานวัฒนธรรม, ดนตรีพื้นบ้านอีสาน

Abstract

Mahoree E - san orchestra is a type of music performances influenced by Khmer - E - san culture in north-east region and Khmer culture in central region of Thailand where are the local boundaries of Khmer culture. At present, many groups of Mahoree E- san orchestra are encountering with many problems. The objectives of this research are these: 1) to study the background of Mahoree E - san orchestra groups, 2) to study current situations and difficulties of Mahoree E - san orchestra groups, and 3) to study the ways to develop Mahoree E - san orchestra groups in order to perpetuate cultural value of this performance. Research data were collected through documentary and field studies in Roi Et Province and Maha Sarakham Province. The methods used for collecting data were a survey, an observation, an interview, and a focus group. The data were analysed according to research objectives and research results were presented by means of a descriptive analysis. The research results have indicated as follows: 1) the background of Mahoree E -san orchestra groups originated from the performances in traditional events, this performance is inherited from musicians from Nakhon Ratchasima Province who transmitted the ways to perform it to people in the research areas, and its music accompaniments are influenced by Khmer culture, 2) current situations and difficulties are a lack of opportunity for an Mahoree E - san orchestra to be performed in a tradition event, other performances have more efficient than Mahoree E - san orchestra performance for responding requirements of the audience so the groups of Mahoree E - san orchestra are being reduced, and 3) the ways to develop Mahoree E - san orchestra groups

in order to perpetuate cultural value of this performance indicated that they should adapt themselves to a social change;for example,each group should create more new music accompaniments,new audio techniques should be used,local dancing movements should be created for this performnce,and systematic management should be used for this performance.Public relations and the support of state sector are necessary for encouraging the revival of Mahoree E - san orchestra performance.

Keywords : Mahoree E-san, development, cultural values, conservation

1. บทนำ

ดนตรีในประเทศไทย มีลักษณะที่คล้ายคลึงกับดนตรีของชนชาติเพื่อนบ้านในแถบภูมิภาคนี้ บางส่วนได้รับอิทธิพล แลกเปลี่ยน ถ่ายทอดมาจากอินเดียและจีน ซึ่งเป็นชนชาติที่มีอารยธรรมและวัฒนธรรมที่เก่าแก่ มีระบบทางความเชื่อและศาสนา ที่นำมาเผยแพร่ในดินแดนต่างๆ ประเทศที่อยู่ในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในบางส่วนจึงได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมรวมทั้งดนตรีจากประเทศเหล่านั้นด้วย (พงษ์ศิลป์ อรุณรัตน์, 2550 : 11 - 12) การได้อิทธิพลทางด้านดนตรีเข้ามาผสมกลมกลืนกับวัฒนธรรมดั้งเดิมในบริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือซึ่งสืบทอดจากอดีตสู่ปัจจุบัน เรื่อยมา

ดนตรีในภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือภาคอีสานในประเทศไทยมีวิวัฒนาการมาเป็นเวลานาน ลักษณะเด่นของดนตรีอีสาน คือการสืบทอดเชื่อมโยงจากอดีตสู่ปัจจุบันด้วยวิธีการทางมุขปาฐะ ลักษณะ ทำนอง รูปแบบและลีลา ส่วนมากจะเน้นการเล่นประกอบดนตรีและมีความเป็นเอกลักษณ์ทางดนตรีในลักษณะเฉพาะถิ่น แบ่งออกเป็น 2 กลุ่มวัฒนธรรม คือ กลุ่มวัฒนธรรมดนตรีอีสานเหนือและกลุ่มวัฒนธรรมดนตรีอีสานใต้ แต่ละกลุ่มต่างมีเอกลักษณ์ของแต่ละกลุ่มวัฒนธรรมที่

แตกต่างกันออกไป โดยวงดนตรีอีสานเหนือ ประกอบด้วย วงกลองยาว วงแคนหรือแคนวง วงโปงลาง ส่วนวงดนตรีอีสานใต้ ประกอบด้วย วงดนตรีประกอบเรือบมอันเร วงกันตริ้ม วงตุ้มโม่ วงดนตรีประกอบเรือบมมะมวดและวงวงมโหรี (ปิยพันธ์ แสนทวีสุข, 2549 : 12 – 22) วงวงมโหรี เป็นวงดนตรีที่มีความสำคัญในกลุ่มวัฒนธรรมอีสานใต้ซึ่งใช้บรรเลงในงานประเพณี พิธีกรรม ลักษณะเด่นของวงมโหรีคือการผสมกลมกลืนระหว่างวัฒนธรรมดนตรีภาคกลางและวัฒนธรรมดนตรีอีสานใต้ได้อย่างลงตัว

วงมโหรีในภาคอีสานคือเครื่องดนตรีที่ใช้บรรเลงในงานประเพณี พิธีกรรมต่างๆ ที่มีทั้งเครื่องดีด สี ตี เป่า ผสมผสานกันระหว่างดนตรีจากวัฒนธรรมภาคกลางกับดนตรีพื้นบ้าน เครื่องดนตรีที่รับมาจากวัฒนธรรมภาคกลางส่วนมากเป็นเครื่องดนตรีจากวงปี่พาทย์ เช่น ฉาบเล็ก ฉาบใหญ่ ปี่ใน เป็นต้น วงมโหรีในภาคอีสานพบอยู่ในแถบจังหวัดร้อยเอ็ด มหาสารคาม บุรีรัมย์ นครราชสีมา ผู้บรรเลงส่วนมากเป็นผู้ชายล้วน ทำนองเพลงผสมผสานระหว่างทำนองเพลงพื้นบ้านอีสานใต้กับทำนองทางภาคกลาง เพลงที่นิยมเล่น ได้แก่ เพลงพัดชา เพลงพม่าแห่กระจาด เพลงชนะนิโยย เพลงพม่าเห่ (สมชาย ลำดวน, 2537 : 43 - 53) และจากการศึกษาเรื่อง มโหรีพื้นบ้าน อำเภอปทุมรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ด ของธวัช วิวัฒน์ปฐพี พบว่า ปี พ.ศ. 2538 พบวงมโหรีอีสานในเขตอำเภอปทุมรัตน์อำเภอเดียวมากถึง 13 วง (ธวัช วิวัฒน์ปฐพี, 2538 : 37 - 38) จากการลงพื้นที่ศึกษาพบว่า วงมโหรีอีสานเริ่มหายไปจากสังคมวัฒนธรรมอีสาน เนื่องจากวงมโหรีอีสานถูกลดบทบาทจากกระแสวัฒนธรรมภายนอก ในชุมชนเองก็มีวงดนตรีหลายประเภทที่ใช้ในบุญประเพณีพิธีกรรมที่แตกต่างกันออกไป การเล่นมโหรีอีสานถูกจำกัดให้ใช้บรรเลงเฉพาะบุญประเพณีท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ทั้งบุญประเพณีตามโอกาสและบุญประเพณีตามกาลเวลา เช่น งานอุทิศส่วนกุศล งานบวช บุญกฐิน บุญผะเหวด เป็นต้น โอกาสในการบรรเลงตลอดปีจึงน้อยมาก ประกอบกับปัญหาในกระบวนการถ่ายทอดที่ไม่เป็นระบบ ส่งผลให้คนรุ่นใหม่ไม่ค่อยให้ความสนใจ ผู้เล่นมโหรีส่วนมากจึงเป็นผู้สูงอายุรวมทั้งขาดการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ขาดการพัฒนารูปแบบการ

บรรเลงและการแสดงเพื่อเพิ่มโอกาสในการแสดง ปัญหาดังกล่าวทำให้ผู้วิจัยสนใจศึกษา โดยคาดว่าผลการศึกษาจะเป็นแนวทางในการพัฒนางานมโหรีอีสานให้คงอยู่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นและของชาติสืบไป

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของการพัฒนางานมโหรีอีสานเพื่อสืบสานคุณค่าทางวัฒนธรรม
2. เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาของการพัฒนางานมโหรีอีสานเพื่อสืบสานคุณค่าทางวัฒนธรรม
3. เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนางานมโหรีอีสานเพื่อสืบสานคุณค่าทางวัฒนธรรม

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาแนวทางการพัฒนางานมโหรีอีสานเพื่อสืบสานคุณค่าทางวัฒนธรรม ผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่วิจัยไว้ ได้แก่ บ้านหวาย ตำบลบ้านหวาย อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม บ้านหนองแคน ตำบลหนองแคน อำเภอปทุมรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ดและบ้านเทียมแซ่ ตำบลน้ำใส อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด การวิจัยครั้งนี้จะทำให้ทราบถึงแนวทางการพัฒนางานมโหรีอีสานเพื่อสืบสานคุณค่าทางวัฒนธรรม มีการเลือกพื้นที่วิจัยแบบเจาะจง ซึ่งใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ทำการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร (Document) และการเก็บข้อมูลภาคสนาม (Field Study) โดยผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์ (Interview) การสังเกต (Observation) ทั้งการสังเกตชนิดมีส่วนร่วม (Participant Observation) และการสังเกตชนิดไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) รวมทั้งการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) จากกลุ่มผู้ให้ข้อมูล ประกอบด้วย กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก กลุ่มผู้ปฏิบัติ และกลุ่มผู้ให้ข้อมูลทั่วไป แล้วนำมาจัดหมวดหมู่และวิเคราะห์ข้อมูลตามความมุ่งหมายของการวิจัย มีการ

ตรวจสอบวิเคราะห์เพิ่มเติม ซึ่งเป็นการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) และนำเสนอผลการวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์

4. ผลการวิจัย

งานวิจัยเรื่องมโหรีอีสาน : การพัฒนาเพื่อสืบสานคุณค่าทางวัฒนธรรม ผลการศึกษาปรากฏดังนี้

1. ประวัติและความเป็นมาของการพัฒนามโหรีอีสานเพื่อสืบสานคุณค่าทางวัฒนธรรม พบว่าวงมโหรีอีสานในเขตจังหวัดมหาสารคามและจังหวัดร้อยเอ็ดได้รับการถ่ายทอดมาจากกลุ่มคนในแถบอีสานใต้ ที่รับวัฒนธรรมการเล่นมโหรีจากวงมโหรีนอกในภาคกลาง ถือได้ว่าเป็นวัฒนธรรมร่วมของชาวอีสานใต้ คือ จังหวัดสุรินทร์ จังหวัดบุรีรัมย์ จังหวัดศรีสะเกษ จังหวัดนครราชสีมา รวมทั้งจังหวัดร้อยเอ็ด และจังหวัดมหาสารคามบางส่วน ซึ่งเป็นเขตรอยต่อทางวัฒนธรรม การเดินทาง การย้ายที่อยู่ การติดต่อค้าขาย เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้การเล่นมโหรีอีสานกระจายอยู่ในแถบนี้ และทางด้านภูมิศาสตร์จังหวัดมหาสารคามและจังหวัดร้อยเอ็ดมีพื้นที่อยู่ในเขตภาคอีสานตอนใต้ ทำให้กลุ่มคนในแถบนี้ได้รับอิทธิพลการเล่นมโหรีและการฟังมโหรีเพื่อใช้ในพิธีกรรมท้องถิ่น สำหรับรูปแบบของการแสดงของวงมโหรีในพื้นที่วิจัยทั้ง 3 วงมีดังนี้

1.1 รูปแบบการแสดง ในยุคเริ่มต้นของวงมโหรีอีสานบ้านเตียมແຂ່เป็นการบรรเลงเพลงโดยไม่มีการฟ้อนรำประกอบ เริ่มจากเพลงไหว้ครูเป็นอันดับแรก แล้วค่อยบรรเลงเพลงอื่นต่อไป การบรรเลงในยุคแรกยังไม่มีเครื่องเสียงเข้ามาช่วยในการขยายเสียง ฉะนั้นวงมโหรีอีสานบ้านเตียมແຂ່จะต้องเล่นสด ซึ่งมีรูปแบบการแสดง 2 รูปแบบคือ การนั่งบรรเลงและการเดินบรรเลง ซึ่งทั้งสองแบบนี้ไม่มีจุดตายตัวว่าเครื่องดนตรีชิ้นไหนอยู่ที่จุดไหน แต่จะยึดเอาเครื่องดนตรีหลัก คือ ปี่ เป็นจุดศูนย์กลาง



ภาพประกอบที่ 1 นายคำตา หมื่นบุญมี หัวหน้าวงมโหรีอีสานบ้านที่เยี่ยมแซ่

1.2 รูปแบบการแสดงของวงมโหรีอีสานบ้านหนองแคน หรือ วง ส. บุญมาบ้านเทิงศิลป์ มีรูปแบบการแสดงแบบเดี่ยวคือการนั่งบรรเลง เพราะไม่นิยมใช้ในงานแห่ รูปแบบที่วง ส. บุญมาบ้านเทิงศิลป์ ใช้มีลักษณะคล้ายคลึงกับวงอื่นๆ ในยุคเดียวกัน คือให้เครื่องดนตรีหลักอยู่กลาง ในที่นี้ วงมโหรีอีสานวง ส. บุญมาบ้านเทิงศิลป์ มีเครื่องดนตรีเอกหรือหลัก คือ ระนาดเอกเหล็ก ฉะนั้นระนาดเอกเหล็กจะอยู่ตรงกลางแล้วล้อมรอบด้วยเครื่องดนตรีอื่นอาจในลักษณะเป็นวงกลมหรือครึ่งวงกลม และแต่พื้นที่หรือความพอใจของนักดนตรี ส่วนการแห่จะไม่ใช้ระนาดในการแห่ เพราะลำบากในการบรรเลง แต่ถ้ามีระนาดก็จะเป็นการบรรเลงในรถ



ภาพประกอบที่ 2 นายบัณฑิต พลละคร หนึ่งในผู้ก่อตั้งวงมโหรี ส.บุญมาบ้านเทิงศิลป์ ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๒ กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๐

1.3 รูปแบบในการแสดงของวงลุ่มน้ำเสียว มี 2 แบบคือ แบบนั่งบรรเลงและแบบเดินบรรเลงหรือแห่ งานแห่ส่วนมากแล้วจะเป็นงานที่เกี่ยวข้องในบุญประเพณีทางพระพุทธศาสนา เช่น บุญเดือน 4 บุญผะเหวด วงมโหรีลุ่มน้ำเสียวจะได้รับหน้าที่ในการแห่พระเวสสันดรเข้าเมือง จนมีการแต่งเพลงเชิญผะเหวดเข้าเมืองขึ้น



ภาพประกอบที่ 3 นายสี ประกอบมี หัวหน้าวงมโหรีบ้านหวาย

2. สภาพปัจจุบันและปัญหาของการพัฒนาวงมโหรีอีสานเพื่อสืบสานคุณค่าทางวัฒนธรรม จากการสอบถามพบว่า การเล่นมโหรีอีสานหรือการบรรเลงมโหรีอีสานของคนในแถบนี้ นิยมบรรเลงในงานบุญต่างๆ เช่น บุญผะเหวด บุญกฐิน เป็นต้น ชาวบ้านเรียกว่าบุญพระพุทธเจ้า หมายถึง การบรรเลงวงมโหรีอีสานเพื่อสมโภชในประเพณีที่เกี่ยวข้องกับพุทธประวัติในประเพณี 12 เดือน หรือฮีต 12 ของชาวอีสาน นอกจากนี้ในบางท้องถิ่นยังใช้มโหรีอีสานบรรเลงในงานศพบ้าง แต่เพลงที่ใช้บรรเลงจะแตกต่างกันออกไป กล่าวคือเพลงที่ใช้ในประเพณีท้องถิ่นหรือบุญ เช่น เพลงคันทา พม่าแห่กระจาด จินลงเรือ พระรามตามกวาง พม่ารำชวาน เป็นต้น ส่วนเพลงที่ใช้ประกอบพิธีกรรมศพ เช่น เพลงชะนีโยย เพลงลมพัดชายเขา เป็นต้น ทว่า

ชื่อเพลงเองก็ไม่ได้กำหนดตายตัวขึ้นอยู่กับการเรียกของวงมโหรีอีสานวงนั้นๆ ด้านองค์ประกอบของเครื่องดนตรีจะมีความแตกต่างกันออกไปตามท้องถิ่นและความสามารถของนักดนตรีในวง แต่จะมีเครื่องดนตรีหลักที่บ่งบอกถึงความเป็นวงมโหรีได้แก่ ปี่ใหญ่ ปี่กลาง ปี่ยอด ซอฮู้ ซอด้วง ฉาบ กลองตุ้ม โดยเครื่องดนตรีอาจจะมีการเพิ่มหรือลดได้ไม่ตายตัว ซึ่งขึ้นอยู่กับการรวมวง การเล่นและบรรเลงในแต่ละโอกาส และขีดความสามารถของผู้เล่นในแต่ละวง และจากการศึกษาของ ธวัช วิวัฒน์ปฐพี เมื่อปี พ.ศ. 2537 พบว่าปี 2538 พบการนิยมเล่นมโหรีเป็นอย่างมาก โดยในอำเภอปทุมรัตน์อำเภอเตยมีวงมโหรีอีสานมากถึง 13 วง และในอำเภอใกล้เคียงก็มีวงมโหรีจำนวนมาก อาจกล่าวได้ว่ามีแทบทุกหมู่บ้าน สะท้อนให้เห็นถึงความนิยมในการใช้วงมโหรีอีสานเพื่อเป็นส่วนหนึ่งของประเพณีพิธีกรรมท้องถิ่น ตรงกันข้ามกับในปัจจุบัน พบว่าจำนวนวงมโหรีอีสานได้ลดน้อยลง โดยมีปัจจัยสำคัญคือ ความสูงวัยของผู้เล่นที่ได้รับการถ่ายทอดจากยุคแรกเริ่มเลิกการเล่นมโหรี กอปรกับการถ่ายทอดและสืบสานที่ส่งต่อจากรุ่นสู่รุ่นไม่มากเท่าที่ควรและไม่เป็นระบบ ส่วนปัจจัยเสริมที่มีส่วนให้จำนวนวงมโหรีอีสานลดน้อยลง คือ ความนิยมแสดงพื้นบ้านชนิดอื่นที่มีการปรับตัวตามสภาพทางสังคม เช่น วงหมอลำ วงกลองยาว วงโปงลาง เป็นต้น โดยการแสดงที่เหล่านี้ ตอบโจทย์ของความต้องการในการฟังและใช้ประกอบพิธีกรรมในท้องถิ่นได้มากกว่าวงมโหรีอีสาน บทบาทของวงมโหรีอีสานที่มีต่อประเพณีพิธีกรรมในสังคมจึงลดลง ในด้านรูปแบบการบรรเลง เพลงที่ใช้บรรเลง และเครื่องดนตรีของวงมโหรีอีสานตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ยังยึดถือธรรมเนียมที่สืบทอดมาจากรุ่นแรกจึงไม่ค่อยการเปลี่ยนแปลงมากนัก



ภาพประกอบที่ 4 สมาชิกวงมโหรีอีสาน บ้านหวายคณะลุ่มน้ำเสียว



ภาพประกอบที่ 5 สมาชิกวงมโหรีอีสานบ้านเที้ยมแซ่



ภาพประกอบที่ 6 สมาชิกวงมโหรีอีสาน คณะ ส. บุญมาบันเทิงศิลป์

3. แนวทางการพัฒนาวงมโหรีอีสานเพื่อสืบสานคุณค่าทางวัฒนธรรม ให้เป็นที่รู้จักและมีบทบาทในประเพณีพิธีกรรมท้องถิ่นเพิ่มมากขึ้น วงมโหรีอีสานจะต้องมีการปรับตัวตามสภาพสังคมในปัจจุบัน เช่น การสร้างสรรค์เพลงที่เป็นที่นิยมในขณะนี้เข้ามาบรรเลงในวง รวมทั้งการนำเทคโนโลยีระบบขยายเสียงเข้ามาใช้เพื่อให้เกิดความไพเราะมากขึ้น ควรมีการสร้างเป็นวงมโหรีอีสานประยุกต์ คือ การนำเครื่องดนตรีอื่นๆ ตามสมควรเข้ามาบูรณาการในวงมโหรีอีสาน เพื่อตอบสนองความต้องการของผู้ฟัง ส่วนในด้านการแสดงประกอบควรมีการสร้างสรรคการแสดงที่เป็นอัตลักษณ์ของท้องถิ่นเข้ามาประกอบการบรรเลง เช่น การรำ การแสดงเพื่อสะท้อนวิถีชีวิต เป็นต้น รวมทั้งการจัดการวง การพัฒนาเครื่องแต่งกาย การประชาสัมพันธ์ และการสนับสนุนจากภาครัฐก็มีความสำคัญที่จะทำให้วงมโหรีอีสานได้กลับมามีชีวิตอีกครั้งหนึ่ง



ภาพประกอบที่ 7 การพัฒนางมโหรีอีสานให้มีการฟ้อนรำประกอบ



ภาพประกอบที่ 8 การพัฒนารูปแบบการแต่งกายให้มีความสวยงาม

5. สรุปผลการวิจัย

วงมโหรีอีสานในแถบจังหวัดร้อยเอ็ดและจังหวัดมหาสารคาม ได้รับวัฒนธรรมการเล่นมโหรีมาจากมโหรีในจังหวัดนครราชสีมา แต่มีการผสมผสานเครื่องดนตรีในท้องถิ่น เช่น แคน โหวด พิณ เป็นต้น เข้าไปด้วย เดิมวงมโหรีอีสานในแถบนี้มีบทบาท

ต่อสังคมวัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่นเป็นอย่างมาก ทำให้มีวงมโหรีอีสานเกิดขึ้นแทบทุกหมู่บ้าน ในปัจจุบันพบว่าจากปัจจัยต่างๆ เช่น การมีบทบาทของการแสดงชนิดอื่น เช่น หมอลำ กลองยาว วงโปงลาง เป็นต้น ตอบโจทย์ความต้องการในประเพณีพิธีกรรมของท้องถิ่นได้ดีกว่า เป็นผลให้วงมโหรีอีสานลดจำนวนลงถึงขั้นวิกฤต ดังนั้นการพัฒนางวงมโหรีอีสานเพื่อสืบสานคุณค่าทางวัฒนธรรม วงมโหรีอีสานควรมีการปรับตัวและเปลี่ยนแปลง เพื่อให้เข้ากับสังคมวัฒนธรรมในปัจจุบัน เช่น การสร้างสรรค์เพลงบรรเลงแบบสมัยนิยมที่มีความสนุกสนาน การสร้างสรรค์การแต่งกายแสดงประกอบ การพัฒนาด้านระบบขยายเสียง การพัฒนาด้านการเผยแพร่และการประชาสัมพันธ์ การบูรณาการเครื่องดนตรีอื่นเพื่อเพิ่มอรรถสในการฟัง เป็นต้น

6. อภิปรายผล

วงมโหรีอีสานที่พบในแถบจังหวัดร้อยเอ็ดและจังหวัดมหาสารคาม ได้รับการถ่ายทอดมาจากกลุ่มคนในแถบจังหวัดนครราชสีมา ที่มีวัฒนธรรมการเล่นมโหรีอยู่แล้ว ซึ่งถือได้ว่าเป็นวัฒนธรรมร่วมของชาวอีสานใต้ คือ จังหวัดสุรินทร์ จังหวัดบุรีรัมย์ จังหวัดศรีสะเกษ จังหวัดนครราชสีมา รวมทั้งจังหวัดร้อยเอ็ดและจังหวัดมหาสารคามบางส่วน โดยคนต่างถิ่นที่เดินทางมาจากจังหวัดนครราชสีมาได้เดินทางเข้ามาประกอบอาชีพรับจ้างสอนเล่นเครื่องดนตรีต่างๆ ที่ประกอบในวงมโหรีอีสานถึงหมู่บ้าน สอดคล้องกับทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม (Diffusionism) ของสมิซ เฮอร์รี โรเจอร์ และ ฟรานซ์ โบแอส โดยมีสาระสำคัญว่า เมื่อมีการหยิบยืมวัฒนธรรม (Cultural Borrowing) จะเกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรมตามกาลเวลา สถานที่ และอาจมีที่มาจากแหล่งเดียวหรือหลายแห่งก็ได้ และเกิดจากการอพยพย้ายถิ่นของมนุษย์ด้วย (สมชาย ลำตวน, ม.ป.ป. : 32) ซึ่งวงมโหรีอีสานในที่พบในจังหวัดร้อยเอ็ดและจังหวัดมหาสารคาม จะมีเครื่องดนตรีประกอบหลักที่เป็นเอกลักษณ์ของวงมโหรีและมีการผสมผสานกันเครื่องดนตรีประจำถิ่นของท้องถิ่นนั้นๆ โดยขึ้นอยู่กับความสามารถและการสร้างสรรค์อัตลักษณ์ของวงมโหรีในแต่ละ

วง สอดคล้องกับงานวิจัยของ (ธวัช วิวัฒนปฐมพี, 2538 : 90 - 103) ได้ศึกษาถึงมโหรีพื้นบ้านอีสาน อำเภอบุพผรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ด พบว่า องค์ประกอบของเครื่องดนตรีในวงมโหรีพื้นบ้านส่วนใหญ่ประกอบด้วยเครื่องเป่า เครื่องสีและเครื่องตีเป็นหลัก แต่ละวงจะมีเครื่องดนตรีที่ประกอบด้วย ซอน้อย ซอใหญ่ ปี่น้อย ปี่ใหญ่ กลอง และเครื่องดนตรีอื่นๆ เช่น โหวด ระนาด แซกโซโฟน เป็นต้น เข้ามาผสมในวงมโหรีพื้นบ้านอีสาน

จากการศึกษาของ ธวัช วิวัฒนปฐมพี เมื่อปี พ.ศ. 2537 พบว่า พบการนิยมเล่นมโหรีเป็นอย่างมาก โดยในอำเภอบุพผรัตน์อำเภอดียวมีวงมโหรีอีสานมากถึง 13 วง และในอำเภอใกล้เคียงก็มีวงมโหรีจำนวนมาก อาจกล่าวได้ว่ามีแทบทุกหมู่บ้าน ตรงกันข้ามกับในปัจจุบัน (พ.ศ. 2558) วงมโหรีอีสานได้ลดน้อยลงเป็นอย่างมาก ซึ่งเกิดจากความนิยมแสดงพื้นบ้านชนิดอื่นที่มีการปรับตัวตามสภาพทางสังคมเช่น วงหมอลำ วงกลองยาว วงโปงลาง เป็นต้น ซึ่งการแสดงเหล่านี้มีการปรับตัวตามสภาพทางสังคม สามารถตอบเจตย์ของความต้องการในการฟังและใช้ประกอบพิธีกรรมในท้องถิ่นได้มากกว่าวงมโหรีอีสาน ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีนิเวศวิทยาวัฒนธรรม (Cultural Ecology) ของ จูเลียน สจ๊วต (Julian Steward) (ยศ สันตสมบัติ, 2540 : 34 -35) โดยอธิบายว่า การเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการปรับตัว (Adaptation) ของสังคม อันเกิดจากการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมโดยมีพื้นฐานที่สำคัญคือ เทคโนโลยีการผลิตโครงสร้างสังคมและลักษณะของสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ เป็นเงื่อนไขในการกำหนดกระบวนการเปลี่ยนแปลง และสังคมสร้างวัฒนธรรมเพื่อกำหนดพฤติกรรมและกิจกรรมเพื่อให้มีชีวิตอยู่รอด ซึ่งในพื้นที่จังหวัดร้อยเอ็ดและจังหวัดมหาสารคาม นอกจากจะมีมโหรีอีสานที่เป็นส่วนหนึ่งของเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมแล้ว ยังมีกลุ่มหมอลำหมอแคนที่มีบทบาทในทั้งสองจังหวัดอยู่ จึงมีการทับซ้อนของวัฒนธรรมอยู่ สอดคล้องกับแนวคิดวงแหวนทางวัฒนธรรม (Culture - Circle School) ของ ฟริตซ์ เกรบ และ วิลเฮล์ม สมิทท์ (สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, 2544 : 96) โดยได้อธิบายว่า การแพร่กระจายของวัฒนธรรมมีการกำเนิดขึ้นในหลายศูนย์กลาง และจะมีองค์ประกอบที่แตกต่างกันออกไป แต่ละกลุ่มเรียกว่าวงแหวน

หนึ่ง ซึ่งแต่ละวงแหวนจะมีการเปลี่ยนแปลง ปรับตัว รวมทั้งการผสมผสานทางวัฒนธรรม โดยสังคมวัฒนธรรมหนึ่งอาจประกอบด้วยวัฒนธรรมหลายจุดศูนย์กลาง

การพัฒนาวงมโหรีอีสานเพื่อสืบสานคุณค่าทางวัฒนธรรมให้คงอยู่กับสังคมอีสานอย่างยั่งยืน เพื่อให้เป็นที่รู้จักและมีบทบาทในประเพณีพิธีกรรมท้องถิ่นเพิ่มมากขึ้น วงมโหรีอีสานจะต้องมีการปรับตัวตามสภาพสังคมในปัจจุบัน พัฒนาควรเน้นด้านการเผยแพร่ในด้านต่างๆ เช่นการทำสื่อโซเชียล การเผยแพร่ผ่าน Internet การพัฒนาบทเพลง การพัฒนาการแต่งกายและการรำประกอบ เป็นต้น สอดคล้องกับงานวิจัยของปิยพันธ์ แสนทวีสุขและคณะ ได้ศึกษาเรื่องการอนุรักษ์ พัฒนาและเผยแพร่ดนตรีและศิลปะการแสดงพื้นบ้านอีสานเชิงธุรกิจ พบว่า ควรมีการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในภาคอีสานเพิ่มมากขึ้น โดยการหารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเรื่องของดนตรีอีสานและควมรการเผยแพร่ดนตรีอีสานเชิงพาณิชย์ เช่น การบันทึกวีซีดี การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ผ่านอินเทอร์เน็ต การพัฒนาเครื่องดนตรีอีสานเป็นของที่ระลึกหรือของฝาก เป็นต้น เพื่อส่งผลให้เกิดรายได้ในชุมชนอีสานอย่างต่อเนื่องและยาวนาน

7. เอกสารอ้างอิง

- ธวัช วิวัฒน์ปฐพี. (2538). **มโหรีพื้นบ้านอีสาน อำเภอบุพผรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ด**. มหาสารคาม : ไทยคดีศึกษา.
- ปิยพันธ์ แสนทวีสุข. (2549). **ดนตรีพื้นบ้านอีสาน ตำนานเครื่องดนตรีและการเรียนรู้ดนตรีพื้นบ้านอีสาน**. มหาสารคาม : อภิชาตการพิมพ์.
- พงษ์ศิลป์ อรุณรัตน์. (2550). **ปฐมบทดนตรีไทย**. นครปฐม : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ยศ สันตสมบัติ. (2540). **มนุษย์กับวัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สมชาย ลำดวน. (2537). “มโหรีอีสาน” ใน **งานส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมไทย ครั้งที่ 17 มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม**. มหาสารคาม : อภิชาตการพิมพ์.

_____ . (ม.ป.ป). เอกสารประกอบการเรียนรายวิชา 1602701 ทฤษฎี พลวัต
และกระบวนการทัศน์ทางวัฒนธรรม. มหาสารคาม : สถาบันวิจัยศิลปะและ
วัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. (2544) การศึกษาสังคมและวัฒนธรรม : แนวความคิดวิธี
วิทยาและทฤษฎี . พิมพ์ครั้งที่ 2 ขอนแก่น : อมรินทร์ก๊อปปี้.